

Poradnik logopedyczny dla rodziców

Rozwój mowy jest uwarunkowany genetycznie, zależy od wrodzonych właściwości organizmu człowieka, ale możliwy jest jedynie w kontakcie ze środowiskiem społecznym, z innymi ludźmi. Jest to proces, którym współgrają czynniki biologiczne i społeczne.

Według Leona Kaczmarka w rozwoju mowy wyodrębnia się cztery okresy :

- Okres melodii (0-1)
- Okres wyrazu (1-2)
- Okres zdania (2-3)
- Okres swoistej mowy dziecięcej (3-4)

Okres melodii

Na początku dziecko komunikuje się za pomocą krzyku.

Dziecko w ten sposób sygnalizuje swoje potrzeby czyli że jest głodne, jest mu mokro itd. Krzyk to również ćwiczenie narządu oddechowego: wdech-krótki, wydech-długi, powolny.

W 2-3 miesiącu życia niemowlę zaczyna wydawać różne dźwięki (głuzenie). Głuzenie to nie jest mowa ,_ale świadome ćwiczenia narządów artykulacyjnych. Pojawiają się: samogłoski, spółgłoski, grupy spółgłoskowe i samogłoskowe. **Głuzą wszystkie dzieci, także głuche.**

W drugiej połowie pierwszego roku życia pojawia się gaworzenie, czyli zamierzone powtarzanie dźwięków. Dziecko naśladuje dźwięki zasłyszane z otoczenia.

Z końcem pierwszego roku życia dziecko dużo już, rozumie spełnia proste polecenia. Pojawiają się pierwsze wyrazy: mama, tata, baba. Rozwój mowy w tym okresie postępuje równoległe z rozwojem fizycznym: fazie głuzenia odpowiada umiejętność unoszenia głowy; gaworzeniu – umiejętność siadania; pierwszym wyrazom – pozycja pionowa, stawanie.

Okres wyrazu

Dziecko używa już właściwie wszystkich samogłosek , prócz nosowych. Ze spółgłosek wymawia: *p, b, m, t, d, n, k, ś* czasem *ć*. Pozostałe spółgłoski zastępuje innymi, o zbliżonym miejscu artykulacji. Upraszcza grupy spółgłoskowe. Charakterystyczne jest wymawianie tylko pierwszej sylaby lub końcówki.

Okres zdania

W tym czasie mowa ulega dalszemu doskonaleniu. Dziecko powinno już wypowiadać głoski: *p, b, m, pi, bi, mi, f, w, fi, wi, ś, ź, ć, dź, ń, ki, gi, k, g, ch, t, d, n, l*.

Pod koniec tego okresu mogą pojawić się głoski *s, z, c, a* nawet *sz, ź, cz, dź*.

Wymienione głoski nie zawsze są pełnowartościowe, a czasem w trudnych zestawach, bywają zastępowane innymi, łatwiejszymi głoskami, wskutek małej sprawności narządów artykulacyjnych. Dziecko już wie, jak głoska powinna brzmieć, ale jeszcze nie umie jej wypowiedzieć.

Okres swoistej mowy dziecięcej

Przypada na okres przedszkolny, a więc między trzecim a siódmym rokiem życia. W dalszym ciągu wzbogacany jest zasób słownictwa, rozwijana umiejętność budowania zdań złożonych, następuje dalszy rozwój artykulacyjny. 3-latek powinien już wymawiać wszystkie samogłoski ustne i nosowe, chociaż w wymowie może jeszcze zamieniać a-o, e-a, i-y. Powinien również wypowiadać spółgłoski: *p, b, m, f, w, ś, ź, ć, dź, ń, k, g, h, t, d, n, l, ł, j*. W tym wieku pojawiają się głoski *s, z, c, dz*. Chociaż dużo głosek umie już dziecko wypowiedzieć poprawnie w izolacji, w mowie potocznej zastępuje je łatwiejszymi. Najczęściej *s, z, c, dz, sz, ź, cz, dź* są zastępowane przez zmiękczone odpowiedniki: *ś, ź, ć, dź*; *r* wymawiane jest jako *l* bądź *j*, zamiast *f* występuje *h*.

Typowe zmiany językowe występujące u 3 latków (które mogą się utrzymywać jeszcze do 5 roku życia) to:

- opuszczanie sylaby początkowej lub końcowej (zupa pomidorowa = zupa midolowa, lokomotywa = komotywa, porasol = palas)
- przestawianie głosek (elementarz = emelemtasz, ławka = wałka)
- tworzenie nowych wyrazów na podstawie dwóch (zadzwońić + telefonować = zatelefonić)
- tworzenie nowych wyrazów na podstawie ich funkcji (żelazko = prasowaczka, fontanna = tryskawica, nabiorę na widelec =zawidelcuję).

Dziecko 4-letnie powinno już wymawiać w mowie potocznej s, z, c, dz. Często między 4 a 5 rokiem życia pojawia się głoska r, a jej opanowanie jest dla dziecka takim sukcesem, że nadużywa jej zamieniając l w r np. lalka = rarka, korale = korare. Jest to typowy objaw hiperpoprawności, z którego dziecko samoczynnie wyrasta. Głoski sz, ź, cz, dź są zastępowane przez s, z, c, dz lub ś, ź, ć, dź i jest to seplenienie fizjologiczne. Tylko 5% dzieci w tym wieku mówi całkiem poprawnie.

Mowa dziecka 5-letniego jest już właściwie zrozumiała. Pojawiają się głoski sz, ź, cz, dź, chociaż w mowie potocznej mogą być jeszcze zamieniane na s, z, c, dz. Głoska r powinna być już wymawiana, ale często pojawia się dopiero w tym okresie. Wg Bartkowskiej 37% dzieci 5-letnich nie wymawia jeszcze głosek najtrudniejszych: sz, ź, cz, dź oraz r. Jest to właściwy moment, aby wspomóc rozwój mowy poprzez ćwiczenia artykulacyjne. (link do ćwiczeń buzi i języka)

Dziecko 6-letnie powinno mieć już utrwaloną poprawną wymowę wszystkich głosek oraz opanowaną technikę mówienia. Jeśli rozwój mowy jest opóźniony należy niezwłocznie skontaktować się z logopedą.

A oto propozycje ćwiczeń usprawniających narządy artykulacyjne, które można zastosować na lekcji.

Ćwiczenia oddechowe

- *Dmuchanie na chorągiewki i wiatraczki.*
- **Tańczący płomyczek** - dmuchanie na płomień świecy, tak by wyginać go pod wpływem dmuchania.
- **Łódki** - dmuchanie na papierowe łódki, lekkie przedmioty pływające w misce z wodą.
- *Wydmuchiwanie baniek mydlanych.*
- *Dmuchanie na papierowe ozdoby zawieszane na nitkach różnej długości. Przy tych ćwiczeniach posługujemy się raz nosem, raz ustami.*
- **Kto dmuchnie dalej?** - zdmuchiwanie kulki waty kosmetycznej, lekkich przedmiotów.
- **Wyścigi samochodowe** - dmuchanie na papierowe kulki po wytyczonej trasie (narysowanej na podłodze, kartce).
- **Mecz piłkarski** - przedmuchiwanie piłeczki pingpongowej do osoby siedzącej naprzeciwko, staramy się wbić gola w bramkę zbudowaną z klocków (bramka może być jedna, ustawiona na środku stołu lub kilka w różnych miejscach).
- **Gotowanie wody** - dmuchanie przez rurkę do wody, aby tworzyły się pęcherzyki powietrza. Dmuchamy na zmianę: długo - krótko - jak najdłużej, słabo - mocno - bardzo mocno - gotuje się i kipi!
- **Gotowanie obiadu** - rozdmuchiwanie w naczyniu chrupek, ryżu, kaszy, pociętej gąbki, kawałków styropianu.
- *Nadmuchiwanie baloników, zabawek i piłek z folii.*
- *Próby gwizdania.*
- *Gra na instrumentach muzycznych: organkach, trąbce, gwizdku.*

- *Gra na grzebieniu owiniętym cienką bibułką.*
- *Rozdmuchiwanie kropli farby wodnej na podkładce*

Ćwiczenia usprawniające wargi

- **Balonik** - nadymanie policzków, usta ściągnięte (dla urozmaicenia bawimy się w baloniki, które "pękają przekłute palcami").
- **Całuski** - usta układamy w "ciup" i cmokamy posyłając do siebie buziaki.
- **Niejadek** - usta wciągamy w głąb jamy ustnej.
- **Zmęczony konik** - parskanie wargami.
- **Podwieczorek pieska** - chwytanie ustami drobnych cukierków, chrupek, kawałków skórki chleba, itp.
- **Kto silniejszy?** - napinanie warg w pozycji rozciągniętej. Dwie osoby siedzące naprzeciw siebie trzymają ustami kartkę papieru i każdy ciągnie w swoją stronę. Uwaga - dajmy dziecku szansę wygrania zawodów.
- **Rybka** - powolne otwieranie i zamykanie warg tworzących kształt koła, zęby "zamknięte"
- **Świnka** - wysuwanie obu warg do przodu, udając ryjek świnki.
- **Wąsy** - wysuwanie warg jak przy wymawianiu u, położenie na górnej wardze słomki lub ołówka i próby jak najdłuższego utrzymania.
- **Drzwi do domu** - buzia to domek krasnoludka, a wargi to drzwi do domku. Pokaż jak wargi ściągnięte do przodu, otwierają się i zamykają.
- **Straż pożarna** - wyraźne wymawianie samogłosek w parach: e o, i u, a u
- **Suszarka** - utrzymywanie przy pomocy warg słomki, wciąganie powietrza nosem, wydychanie przez słomkę na dłoń (odczuwanie ciepłego powietrza).
- **Pojazdy** - naśladowanie poprzez wibrację warg warkotu motoru, helikoptera.itp.

Ćwiczenia usprawniające język (pionizacja)

- *Dotykamy palcem lub zimną łyżeczką podniebienia tuż za górnymi zębami, nazywając je "zaczarowanym miejscem", "parkingiem" itp.. w którym język (krasnotulek, samochód) powinien przebywać, gdy mamy zamkniętą buzię.*
- *Przytrzymywanie czubkiem języka przy podniebieniu rodzynek, pastylek pudrowych, cukierków halls (z wgłębieniem w środku) itp.*
- *Zlizywanie nutelli, mleka w proszku itp. z podniebienia przy szeroko otwartych ustach.*
- **Konik jedzie na przejażdżkę** - naśladowanie konika stukając czubkiem języka o podniebienie, wydając przy tym charakterystyczny odgłos kląskania.
- **Winda** - otwórz szeroko buzię, poruszaj językiem tak, jakby był windą - raz do góry, raz do dołu.
- **Karuzela** - dzieci bardzo lubią się kręcić się w koło, twój język także. Włóż język między wargi a dziąsła i zakręć nim raz w prawą, raz w lewą stronę.
- **Chomik** - wypycha policzki jedzeniem, a ty pokaż jak można wypchnąć policzki językiem, raz z prawej raz z lewej strony.
- **Malarz** - maluje sufit dużym pędzlem. Pomaluj pędzlem (językiem) swoje podniebienie, zaczynaj od zębów w stronę gardła.
- **Młotek** - wbijamy gwoździe w ścianę. Spróbuj zamienić język w młotek i uderzaj o dziąsła tuż za górnymi zębami, naśladowując wbijanie gwoździa.
- **Żyrafa** - ma długą szyję, wyciąga mocno szyję do góry. Otwórz szeroko usta i spróbuj wyciągnąć język do góry, najdalej jak potrafisz.
- **Słoń** - ma długą trąbę i potrafi nią wszędzie dosięgnąć. Ciekawe czy potrafisz dosięgnąć językiem do ostatniego zęba na górze i na dole, z prawej i lewej strony.

Ćwiczenia żuchwy

- **Zamykanie i otwieranie domku** - szerokie otwieranie ust, jak przy wymawianiu głoski *a*, zęby są widoczne dzięki rozchylonym wargom.
- **Grzebień** - wysuwanie żuchwy, zakładanie i poruszanie dolnymi zębami po górnej wardze. Cofanie żuchwy, zakładanie i poruszanie górnymi zębami po dolnej wardze i brodzie.
- **Krowa** - naśladowanie przeżuwania.
- **Guma do żucia** - żucie gumy lub naśladowanie.

Ćwiczenia podniebienia miękkiego

- **Zmęczony piesek** - język wysunięty z szeroko otwartych ust, wdychanie i wydychanie powietrza ustami.
- **Chory krasnoludek** - kaszlenie z językiem wysuniętym z ust.
- **Balonik** - nabieranie powietrza ustami, zatrzymanie w policzkach, następnie wypuszczanie nosem.
- **Biedronka, parasol, sukienka itp.** - przysysanie kolorowych kółeczek poprzez wciąganie powietrza przez rurkę i przenoszenie na obrazek biedronki...
- **Śpioch** - chrapanie na wdechu i wydechu.
- **Kukułka i kurka** - wymawianie sylab:
ku - ko, ku -ko,
uku - oko, uku - oko,
kuku - koko, kuku - koko.